

Limfärg

Vad är limfärg?

En mängd olika vattenlösliga limmer kan användas för att bereda limfärg och de har varit både animaliska och vegetabiliska, senare även syntetiska.

Färgens största förtjänst, fränsett estetiska synpunkter, har varit att ingredienserna varit lätt tillgängliga och framför allt billiga. Därför har den haft omfattande användning genom sekler och långt fram i tiden och även efter det andra och färdigberedda färgtyper började finnas på marknaden. Egentillverkad limfärg är fortfarande ett jämförelsevis mycket billigt alternativ. Dess största nackdel är känsligheten för fukt och liten motståndskraft mot mekaniskt slitage, men det låga priset gör den ändå i rätt miljö billigast i längden, trots att den behöver förnyas oftare än andra färger.

Hur gör man limfärg?

Bland de animaliska limmer som använts vid färgtillverkning var hudlim vanligast, det har förekommit som handelvara i olika former: som kakor, som tärnings- eller pärllim. Bland dem är pärllim lättast att få tag på idag. Också ben- och hornlim har använts, men betraktats som något lägre kvalitet, liksom enklare fisklim. Numera kan även gelatin tas som ett bekvämt alternativ eftersom det består av samma ämnen som, fast renare än, de andra limmerna. Till de animaliska kan även räknas kasein, som haft en viss användning, och skummad mjölk har blandats till en enkel limfärg vid vitmålning.

En mängd vegetabiliska ämnen, eller till ursprunget sådana, har kunnat användas till limfärg. Här kan nämnas stärkelse och karragen, som det

senare framställs från alger, påminner om gelatin och hade en del användning på 1900-talet. Till vegetabiliska ämnen kan räknas modifierade former av stärkelse och cellulosa, båda mera kända som tapetklister. Mot slutet som limfärg nyttjades kommersiellt blev det cellulosebaserade limmet allt vanligare som bindemedel, och är ännu det bekvämaste sättet att tillreda sådana.

Av tänkbara syntetiska och vattenbaserade limmer skall endast nämnas vanligt vitt s.k. snickarlim, som är prövat och fungerar i mycket stark spädning. Det kan även, försiktigt, tillsättas något i cellulosalimbas för att göra färgen något mer motståndskraftig.

Speciellt för limfärg är att limblandningen inte får bli för stark, då blir det risk för avspjälkning. Vid målning av flera skikt får inte heller ovanpåliggande skikt vara lika starkt eller starkare än underliggande av samma orsak. Tillvägagångssätt och proportioner för lämpliga blandningar med animaliskt lim och liknande finns i litteraturen, men allra bäst är att pröva sig fram på liknande underlag som man tänkt måla på, för färgen skall också kännas "rätt" att stryka upp som det är tänkt. Både animaliskt lim och karragen måste blötläggas och sedan smältas i hett vatten eller vattenbad, medan cellulosalim är relativt enkelt att tillreda i kallt vatten till svag blandning.

Krita är det pigment som i de flesta fall för knippas med limfärg och "vitlimning" har varit ett allmänt begrepp. I blandning med lim fungerar den utmärkt som vitt pigment,

användning framför allt i innertak och på innerväggar i ljusa nyanser.

Torr kritpulver behöver genomfuktas innan det används till limfärg. Ett allmänt tillämpat tillvägagångssätt har varit att fylla önskad mängd vatten i ett kärl och sedan hälla i krita, utan all omröring, tills en kon bildas ovanför ytan i mitten och sedan låta det hela stå orört över natten. Att försöka röra ner torr krita i vatten ger klumpar och ojämn vätning. Följande dag blandas limlösningen i kritsmeten, nu under omrörning, till lämplig strykning-konsistens och färgen är i princip färdig att användas för vitmålning.

Brytning av limfärg

Vit limfärg är rätt enkel att bryta till ljusa nyanser med brytfärg på flaska eller liknande, önskas brytning med ett visst pigment krävs större noggrannhet. Då rörs pigmentet mycket omsorgsfullt med vatten till en jämn pasta som därefter späds med limlösning till lättflytande konsistens, en del pigment kan ha svårt att lösa sig jämnt i vatten och behöver då hjälp på traven med litet rödspirit. Börja med någon droppe limlösning under omröring och öka vartefter, blandningen skall minst vara lika lättflytande som den vita färgen och helst tunnare för att blandas jämnt.

Mera färgstark limfärg kan beredas direkt från pigment, men kräver vanligen ändå en viss inblandning av krita för limfärg på rent pigment kan bli en mycket intensiv färgupplevelse. Här liksom vid brytning är det allt skäl att pröva sig fram då färgen förändras kraftigt vid torkning.

Hur använder man limfärg?

Slätstrykning med limfärg kan kräva litet övning för att få bästa resultat. Återigen är det bäst att pröva sig fram på lämpliga provbitar i samma material som man skall måla på. Penseln behöver vara relativt bred och hålla tillräckligt med färg, en större latexpensel fungerar i regel. Rollning med limfärg ger sällan bra resultat. Svårast är att undvika synliga överlappningar eftersom färgen torkar snabbt, så det gäller att arbeta systematiskt och hålla sig inom ett begränsat område åt gången. Bäst är att börja vid ett ljusinsläpp och arbeta sig bortåt över ytan, liksom att vid slätt underlag

eftersträva att gå över hela ytan med samma strykning.

Limfärg fäster inte så bra på nytt trä då det ofta har en fet yta, utan det är då skäl att först avfetta ytan eller använda en matt grundfärg (båda fallen isoleras kvistar med shellack före målning). Annars kan en limfärgsmålning direkt på trä vara estetiskt mycket tilltalande. Limfärg direkt på gammal tapet skall undvikas då vattnet i färgen i regel löser upp tapetklistret och tapeten släpper, man blir i stället tvungen att tvätta ner tapeten eller täcka med en isolerande grundfärg. Bar puts är både starkt och ojämnt sugande, vilket man förr motverkade med en strykning med såpvatten och senare med (tunt) tapetklistret.

Ommålning skall undvikas direkt på befintlig limfärg, den skall endera tvättas ner eller patenteras för att få ett säkert resultat. Det beror på att om den nya färgen innehåller vatten så löses den gamla färgen och lossar, eller om den inte innehåller vatten så blir det nya färgskiktet för starkt och den gamla färgen spjälker loss. Nedtvättning är ett mycket blaskigt arbete, framför allt i tak, men underlättas om man stryker på tapetklistret i stället för rent vatten. Då kan i allmänhet det mesta av den gamla färgen skalas ner med en spackel och det räcker med eftertvätt med en våt svamp, oftast behövs ändå något slag av färgskrapa i hörn och liknande.

Limfärgs- eller plafondpensel. Användes förr alltid vid anstrykning med limfärg. Numera mest ihågkommen som pensel för tapetklistret. Ill. Bertil Bonns.

Pigment som används inom byggnadsmåleriet:

Oorganiska pigment

Kulörta pigment

Ockror, umbror, terror	järnoxid samt silikat m m
Oxidgult	järnoxidhydrat
Oxidrött, engelskt rött, caput mortuum	järnoxid samt silikat m m
Järnoxidrött	järnoxid
Ultramarinblått	kisel – och aluminiumföreningar
Pariserblått/berlinerblått	ferrocyanid
Grönjord	järnaluminiumsilikat
Kromoxidgrönt	kromoxid

Vita pigment och fyllnadsmedel

Titanvitt	titandioxid
Zinkvitt	järnoxid
Krita	kalciumkarbonat
Dolomit	kalciummagnesiumkarbonat

Svarta pigment

Kimrök	kol
Järnoxidsvart	järnoxid
Bensvart	kol och kalciumfosfat
Carbon black	kol

Organiska pigment

Kulörta pigment

Anilinfärger	stenkolstjära
Azofärger	petroleum
Ftalocyaninfärger	petroleum

Patentering

Patentering är att isolera och binda den gamla färgen med starkt förtunnad olje- eller alkyd-baserad grundfärg. Mycket förtunning behövs för att bindemedlet skall tränga igenom det gamla limfärgskiktet, vanligt har också varit en tillsats med kokt linolja. Nackdelen är mängden med lösningsmedel som avdunstar när det är större ytor som ett tak, så det kan rekommenderas att en sådan behandling utförs sommartid med öppna fönster. Sammansättningen på patenteringsfärg kan variera, en förekommande blandning har varit lika delar alkydgrundfärg, kokt linolja och lacknafta. En annan fördel med patentering före nymålning med limfärg är att den väsentligt underlättar nedtvättning vid följande ommålning.

Nutida plafondpensel. Har en mycket vid användning, företrädesvis för vattenbaserade färger. Ill. Bertil Bonns.

Alternativa åtgärder

Vid ommålning av ett limfärgat tak kan möjliga alternativ vara att fortsätta med limfärg, att gå över till linoljefärg eller att gå över till latexfärg.

Funktion:

För alla tre alternativen rekommenderas först nedtvättning av den gamla limfärgen och patentering. Limfärgen ger en matt yta med djup, och stor följsamhet till ljusets variationer. Den är känslig för nötning och inte möjlig att rengöra med våta metoder. Linoljefärgen är blank, håller länge och är tålig mot nötning om den målas i tunna skikt. Ljusa färger gulnar i mörka utrymmen. Latexfärger finns med de mest skiftande egenskaper. En matt latexfärg är generellt sett mindre tålig än en glansig.

Miljö:

Limfärgens bindemedel rörs vanligtvis ihop av livsmedelsprodukter, och dess lösningsmedel är vatten. Inga ohälsosamma ämnen avges vid målning. Linolja är så länge lintillväxten säkras ett hållbart och miljömässigt bra val. Ohälsosamma ämnen avges i den utsträckning lacknafta eller terpentin kommer till användning. Latexfärgens lösningsmedel är vatten,

dock finns kemiska tillsatser i små mängder för konservering, filmbildning, torkfördröjning, rostskydd, ph-reglering m m, vilka ibland visat sig ge allergiska besvär. Plasten i färgen är en naturfrämmande petroleumprodukt.

Kultur:

Ur kulturhistorisk synpunkt bör man vid ommålning använda sig av samma typ av färg som taket ursprungligen målats med. Vanligtvis har tak varit målade med matta färger. Blanka, oljefärgade tak har i oftast funnits i kök.

Ekonomi:

Limfärgens ingredienser är billiga och täckförmågan god, så materialkostnaden blir mycket låg i jämförelse med andra färger.

Text: Bertil Bonns

Text "Alternativa åtgärder": Rune Wästerby
Grafisk form: Lage Johansson

**HÅLLA HUS – arena för byggnadsvård,
hushållning och samhällsplanering.**

Ett samarbete mellan Länsstyrelsen Västerbotten,
Västerbottens museum, Skogsmuseet i Lycksele
och Skellefteå museum.

SKELLEFTEÅ 2006